

StOKpaardje

Tijdschrift van Stichting 't Oude Kinderboek – jaargang 17, nummer 2, 2021

Geen thema is ook een thema

Voor het tweede StOKpaardje van dit jaar besloot de redactie geen specifiek thema aan te geven, maar iedere schrijver zelf te laten kiezen waar hij of zij over wilde schrijven. Het levert mooie, afwisselde verhalen op en laten we wel zijn: uiteindelijk is 'geen thema' ook weer een thema.

Bram van IJperen, oud-medewerker van StOK, heeft voor een boek gekozen dat hij nog niet zo lang geleden aan zijn verzameling heeft toegevoegd. Lot van den Akker gaat voor kraaiachtigen in boeken en Joyce Noordergraaf vertelt uitgebreid over uitgeverij Vlieger, de uitgeverij waarvan StOK meerdere prentenboeken in de TOPcollectie heeft.

Naast de schrijvers die regelmatig een artikel aanleveren voor het StOKpaardje is Ger Tielenbestuurslid van StOK- dit keer ook in de pen geklommen. Als groot liefhebber en voorzitter van de Karl May Vereniging vertelt hij over een nieuwe vertaling van *Winnetou*.

Gerrie Halsema

Veel leesplezier! Maar eerst dit:

Om de collectie van Stichting 't Oude Kinderboek goed te kunnen onderhouden, schenkingen te verwerken en het uitlenen van boeken te blijven realiseren is het belangrijk dat voldoende mensen het werk van StOK financieel willen steunen. Voor € 25,00 kunt u Vriend van StOK worden. Door dit bedrag (meer mag natuurlijk ook) over te maken op IBAN NL18 RABO 0140 7488 65 t.n.v. Stichting 't Oude Kinderboek onder vermelding van 'Vriend' plus het jaartal en uw e-mailadres helpt u mee StOK financieel gezond te houden.

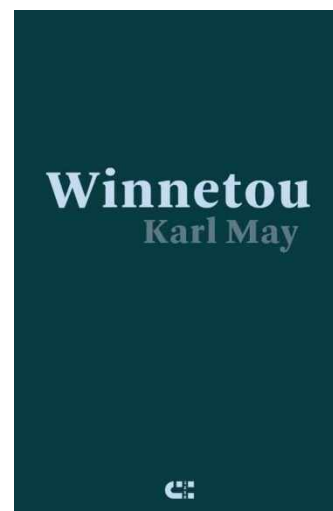
Nieuwe vertaling wereldklassieker *Winnetou*

Er zijn veel manieren om jeugdliterair erfgoed te promoten. Een ervan is het opnieuw uitbrengen van boeken die als 'klassiekers' kunnen worden aangemerkt. Ik maak de lezer van het StOKpaardje daarom graag attent op een nieuwe, in april 2021 verschenen, vertaling en uitgave van het boek *Winnetou* van Karl May. De bijzonder fraaie nieuwe vertaling van Josephine Rijnaarts en Elly Schippers doet dit werk alle eer aan die het verdient. Het was de hoogste tijd voor zo'n echte literaire vertaling van dit meesterwerk uit de negentiende eeuw. En voor de erkenning van Karl May als een schrijver die de tand des tijds al generaties lang heeft doorstaan. "De taal van May is fris en volstrekt niet gedateerd, de geestige dialogen geven je het gevoel het boek van een tijdgenoot te lezen, en de verbetering waarmee de schrijver telkens weer opkomt voor de indianen en hun belangen is verbazingwekkend." Aldus de motivering van de beide topvertalers om het boek *Winnetou* onder handen te nemen.

Winnetou is het verhaal van een jonge Duitse immigrant die als landmeter in Noord-Amerika verwickeld raakt in de strijd van de roodhuiden tegen de withuiden. De withuiden eigenen zich

het land van de Apachen toe om er spoorrails aan te leggen en stuiten daarbij op fel verzet. De jonge landmeter, die opvallend veel talent heeft voor het leven in de wildernis, verwerft zich al gauw de krijgsnaam 'Old Shatterhand'. Na veel schermutselingen raakt hij bevriend met zijn aanvankelijke vijand, het jonge Apachehoofd Winnetou. Ze worden zelfs bloedbroeders. Een roman over innerlijke tweestrijd, vriendschap en het verlangen naar vrede en vrijheid.

Na tientallen vertalingen en bewerkingen is dit de eerste integrale, getrouwe Nederlandse vertaling, die ook qua stijl recht doet aan het werk van een auteur die vooral in het midden van de twintigste eeuw mateloos populair was en soms in één adem met Multatuli wordt genoemd. Deze uitgave, gebaseerd op de historisch-kritische editie van de Duitse Karl May Gesellschaft, is tot stand gekomen met ondersteuning van de Karl May Vereniging voor Nederland en België en het Cultuurfonds en kan worden gezien als een bijdrage aan de ontsluiting van te koesteren literair erfgoed. En wellicht kan de combinatie van avontuur en een morele boodschap die van alle tijden is, bijdragen aan de leesbevordering en een brug slaan tussen lezende generaties. Vanaf 18 april voor € 29,95 als fraaie gebonden uitgave verkrijgbaar in de boekhandel als een gebonden uitgave met stofomslag 15 x 23 cm, 450 pagina's, ISBN: 978 90 8684 210 0

Karl May (1842-1912) was een Duits schrijver, die vooral door zijn boeken over Winnetou in Noord-Amerika en Kara Ben Nemsî in de Oriënt internationaal een groot publiek heeft weten te boeien. Verder schreef hij korte verhalen en humoristische vertellingen die zich in Duitsland afspelen, een paar grotere romancycli met een deels historische achtergrond, en een klein aantal avonturenboeken voor de jeugd. Zijn latere, meer symbolische werken zoals *Und Friede auf Erden!* (1904) en *Ardistan und Dschinnistan* (1909) zijn een pleidooi voor vrede tussen de religies en de volkeren. StOK bezit een groot aantal titels van Karl May.

Ger Tielen

Aan het kruispunt

Als je desgevraagd een boek mag bespreken, is het prettig om bij de keuze ervan de vrije hand te hebben. Soms kan het echter knap lastig zijn een boek te kiezen. Corona schoot me te hulp. Laat ik eens mijn laatste kinderboek, gekocht 'toen het nog mocht' gaan lezen en bespreken: *Aan het kruispunt*, door Nelly (Nellie op de titelpagina) Schellekens (1888-1984), met bandtekening en vier platen van Louis van den Berg, uitgegeven in 1937 (1e druk), door G.B. van Goor Zonen.

Genoemd boek is er een uit de ERKA-serie, zo staat op het tweede schutblad te lezen. Duidelijk zichtbaar staan daar ook de letters R en K in het logo van de uitgeverij. Op dezelfde pagina wordt het boek aanbevolen voor meisjes van 10 tot 14 jaar. Het eerste schutblad vermeldt de naam Joke Evertzen, die het boek op 3 maart 1972 van oma Koopmans kreeg. Mijn eerste druk ziet er, wat roestvlekjes daargelaten, pico bello uit. Het boek zit nog steeds goed in de band, mede dankzij de schutbladen, die het boekblok stevig aan de band binden. Verder heeft het een ideale bladspiegel: veel wit tussen en naast de regels, mooi papier en een fijn formaat (24x16). De bandtekening van Louis van den Berg valt op door de mooie combinatie van de kleuren zwart, oranje en blauw. Het boek telt 212 bladzijden. *Aan het kruispunt* is, zoals gezegd, uitgebracht bij Van Goor, nog steeds mijn favoriete uitgever van kinderboeken. Hoe lang nog? Er zijn namelijk concurrenten. Ons land was en is gezegend met veel goede uitgever van jeugdliteratuur. Om er een paar te noemen: Callenbach, Meinema, Meulenhoff, Van Holkema en Warendorf. Van de laatste is afkomstig *Beatrix van*

Eldringen, van Willy Pétillon, een wonderschoon gebleven uitgave uit 1929, door mij gekocht 'toen het weer mocht', bij dezelfde Enschedese kringloopwinkel.

Het komt vaker voor dat er twee boeken met dezelfde titel zijn gepubliceerd. Dat schijnt niet verboden te zijn. Zolang de inhoud maar anders is, lijkt mij. Ook *Aan het kruispunt* van Nelly Schellekens heeft een voorganger. In 1918 al publiceerde Bruna een boek met dezelfde titel. Augusta van Slooten schreef het. StOK heeft het boek op de planken staan. Ik ben benieuwd. Over auteur Nellie Schellekens heb ik, behalve de hierboven genoemde boeken-info van de KB, geen biografische gegevens kunnen vinden. En over illustrator Louis van den Berg weet ik enkel dat hij tal van kinderboeken heeft geïllustreerd, vooral van protestants-christelijke uitgevers als Callenbach en Meinema.

Er bestaat ook een kinderboek met de titel **Op het kruispunt**, een verhaal voor jongens, al in 1926 uitgegeven en geschreven door Flip Keyenburg. Dit boek is goedgekeurd door de *Keurraad van roomsche jeuglectuur*.

Waar gaat *Aan het kruispunt* over? Niet over een zomerse wandeltocht van vier vriendinnen die de weg kwijt zijn en in een spannend en dorkomisch avontuur belanden. De richtingwijzer van de A.N.W.B. op de boekband, het heuvelachtige landschap en het zonnige weertje misleiden de lezer. Nee, de vier letters van onze nationale fietsvereniging zijn de initialen van de vier in het verhaal figurerende klasgenoten: Agnes, Nini, Wil en Bep. Ze zijn leerlingen van het rooms-katholieke internaat voor meisjes St. Cathrien. Aanwijzingen in de tekst leiden naar Zuid-Limburg. De opleiding die ze volgen (mulo) duurt vier jaar en de leerlingen zijn intern. Het onderwijs op het katholieke pensionaat wordt gegeven door zusters, de enkele uitzondering daargelaten. Op St. Cathrien is er naast de opleiding voor onderwijzeres ook een huishoudschool, een tikje spottend 'kookschool' genoemd door de meisjes van de mulo. Over taal gesproken: Wat dacht u van deze benamingen: 'Die zwarte', 'drie tengere zwartjes', en van de beschrijving van de enige leraar: 'Het nikkertje is streng; hij heeft dikke lippen en zwart kroeshaar.' En ergens staat er ook nog 'in het land van de negers', om Amerika aan te duiden. Let wel: het boek is nu een kleine eeuw geleden uitgegeven. Denigrerend

taalgebruik werd toen kennelijk min of meer geaccepteerd. Wat gebeurt er nog meer? Lol trappen en hard leren, streng gestraft worden, giechelen en huilen, met verlof naar huis gaan en dan weer terug moeten. Pluspunt: op het internaat komen ook muziek en toneel aan bod. Bravo. Lol en tragiek wisselen elkaar af op St. Cathrien. Zo overlijdt het Duitse meisje Agnes, een van de vier vriendinnen. Over Duits gesproken. In de ziekenboeg loopt een Duitse zuster (Rosa) rond, die i.p.v. 'ik vertrouw je niet', 'ik trouw je niet' zei. Onbedaarlijk gelach in de klas. Er staan meer van dit soort grapjes in dit niet onaardige en ook wel leerzame boek.

Van de vier in dit artikel genoemde boektitels zijn er drie bij StOK in Lochem aanwezig. U kunt ze inzien bij StOK in Lochem. Of ze te leen zijn kunt u lezen op de website van StOK www.stichtingtoudekinderboek.nl (met een verwijzing via de bibliotheek van Deventer).

Bram van IJperen

Een kleine verzameling kraaien

Als kind, ik zal toen een jaar of 10 zijn geweest, had ik een tamme kraai. Dat klinkt nu misschien een beetje buitenissig, maar in de vijftiger jaren kwam dat wel vaker voor. Jongens

speelden veel meer buiten en haalden daar allerlei kattenkwaad uit. Daarbij hoorde ook het uithalen van vogelnestjes. Was het niet te doen om de eiervverzameling aan te vullen, dan ging het erom jonge vogels buit te maken en die voor een klein bedrag aan vriendjes te verkopen. De dierenbescherming maakte zich daar nog niet druk om en kraaien waren (en zijn nu nog) al helemaal vogelvrij. Ook werden er wel uit het nest gevallen vogels liefdevol verzorgd en opgekweekt.

Hoe ik aan het dier kwam weet ik niet meer, maar hij heette Karel of kortweg Ka (hij luisterde heel goed naar die naam en herhaalde hem wanneer ik riep). Het diertje is na één seizoen al met zijn soortgenoten mee weggetrokken, maar mijn liefde voor kraaien is gebleven.

Het verzamelen van boeken over kraaien is pas later begonnen. Toevallig kwam ik tegelijkertijd drie boeken over kraaien tegen (drie is vaak het begin van een verzameling):

Jan Zuidwester en zijn kraai door I.C. de Boone Swartwolt, *De jeugd van Gerrit Kra* door P.H. Fruithof en *Hakbek, de kraai* door S. Franke.

Ook had ik al *Hans de torenkraai*, een van de vele Verkadealbums.

Na verloop van tijd kwamen er, behalve boeken waarin een tamme kraai een rol speelde, ook nog wat tamme eksters bij, (ook kraaiachtigen), een witte ekster en een raaf.

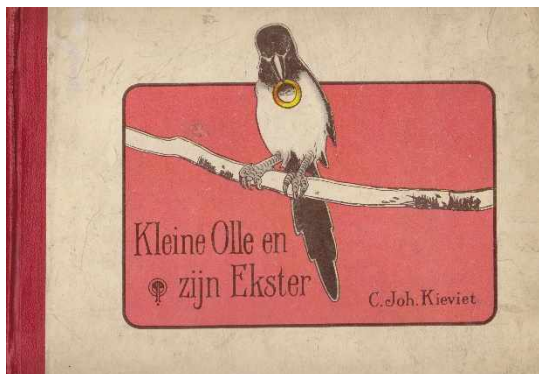
In bijna alle boeken zijn de kraaien verschrikkelijk slim, nieuwsgierig en brutaal, maar ook diefachtig en dol op glimmende dingen, zoals sieraden, lepeltjes, ringen en bestek.

Dit leidt dan weer tot verkeerde beschuldigingen en verdenkingen. Deze eigenschap blijkt achteraf een fabeltje te zijn, maar was vroeger een geliefd thema.

Sommige boeken zijn juist echte natuurbeschrijvingen, hoewel de kraai als hoofdfiguur toch wel vermenselijkt wordt en ook dan een naam krijgt. En bijna altijd komen ze met mensen in aanraking en worden ze tam of zijn in elk geval niet bang voor mensen. Al blijven ze wel op hun hoede als iemand ze kwaad heeft gedaan, want ze hebben een goed geheugen.

In het Verkade-album *Hans de torenkraai* door H.E. Kuylman worden de omzwervingen van de kraai gebruikt om ons kennis te laten maken met allerlei dingen uit de natuur in de verschillende jaargetijden; zo zien we plaatjes van allerlei roofdieren en knaagdieren, water- en weidevogels, zangvogels, kruiden en bloemen en bessen en vruchten. Het is hierdoor een van de meest informatieve uitgaven van de Verkade-albums.

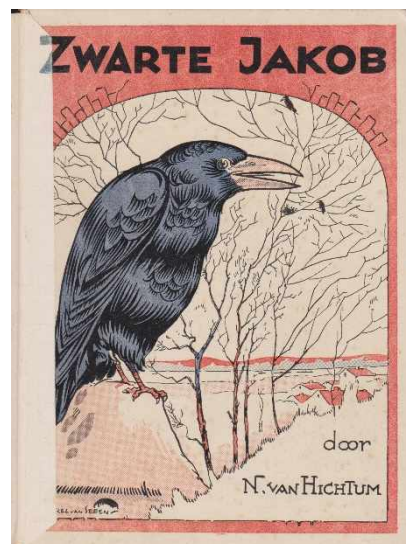

In *Kleine Olle en zijn ekster* door C. Joh. Kieviet loopt het bijna slecht af met Adam, zoals de vogel heet, doordat hij in de klauwen van een kat valt. Gelukkig geneest zijn gebroken pootje en leeft hij nog lang en gelukkig.

Niet met alle kraaien in de boeken loopt het zo goed af. *Zwarte Jacob* uit het gelijknamige boek van N. van Hichtum

verdrinkt na een avontuurlijk leven in de Elbe en de kraai van Jan Zuidwester werd steeds vervangen 'want kraaien leven niet zo lang'.

Maar de meeste kraaien vliegen, ondanks dat ze soms gekortwiekt zijn geweest, in de herfst weg, de vrijheid tegemoet, om soms weer even terug te komen met vrouw en kinderen en zo is het goed!

Lot van den Akker

Prentenboeken van uitgever Jan Vlieger in onze TOPcollectie

Ruim een jaar geleden zijn wij begonnen met het opzetten van een topcollectie. Een verzameling van onze belangwekkendste en prijzenswaardigste boeken. We zijn begonnen met het bijeenbrengen van onze alleroudste boeken te weten de boeken die vóór 1910 zijn uitgegeven. Daaronder zijn ook vele prentenboeken te vinden.

Prentenboeken hebben een belangrijke educatieve en artistieke betekenis. Zij bieden het jonge kind een oriëntatie op de wereld en ontwikkelt het esthetisch bewustzijn. In de emancipatie van het volk rond de twintigste eeuwwisseling (1899/!900) speelden prentenboeken een grote rol.

Een belangrijke uitgever van prentenboeken uit die tijd was Jan Vlieger. Een van de grootste uitgevers van prentenboeken in ons land rond 1900.

Wij hebben een aantal van zijn uitgaven in Lochem staan en die wil ik in dit artikel kort bespreken.

Jan Vlieger

Jan Vlieger (1844 – 1908) ging als vijftienjarige aan de slag als winkelbediende in de kantoorboekhandel van Herman Koster. Tien jaar later, droeg Herman Koster zijn zaak aan Jan over. De papier- en kantoorboekhandel van Jan Vlieger deed vanaf de start in 1869 ook in boeken en ontwikkelde zich in het tweede jaar van zijn bestaan bovendien tot een uitgeverij. Hij kon namelijk voor een zacht prijsje de originele drukvellen van negen Engelse sprookjesboeken overnemen van boekhandelaar Karel Herman Schadd. Al gauw vond hij zijn draai als uitgever van prentenboeken.

Deze eerste uitgaven van Vlieger waren bewerkingen van de 'Shilling Toy Books' van de Londense uitgever Routledge & Son. en vormden de aanzet tot de 'Schellingsprentenboeken' in

zijn eigen fonds. Een paar jaar later nam hij nogmaals een aantal van zulke boeken over van Schadd, waaronder *De kinderen in het woud*.

In het najaar van 1870 publiceerde Vlieger zijn eerste catalogus van 15 pagina's. Het drukwerkje kreeg als titel: '*Aan Neerlands bevolking*'. Hij definieerde het gehele Nederlandse volk als zijn doelgroep en profileerde zichzelf als een uitgever die alle lagen van de bevolking bediende. Dat was bijzonder want de gangbare boekhandelaar uit die tijd bediende de hogere burgerij en hield zich verre van het gewone volk.

Vlieger zet zich in zijn catalogus juist neer als een man van het volk, een eigentijdse zakenman die lak heeft aan conventies en niet onder de indruk is van rangen en standen. Op de eerste pagina van zijn eerste catalogus maakt Jan Vlieger reclame voor '14.000!!! nieuwste, fraaiste en goedkoopste PRENTENBOEKEN.' Dit getal klopte niet helemaal maar klinkt erg indrukwekkend.

Paradox

De activiteit van de firma Vlieger als uitgever van prentenboeken bestrijkt de periode tussen 1870 en 1930. Het totale aantal 'Vliegertjes' dat in deze zestig jaar is verschenen valt niet met zekerheid vast te stellen. Het CBK vermeldt een aantal van ruim 500 prentenboeken maar het werkelijke aantal zal veel hoger zijn geweest, want van vele edities is geen enkel exemplaar bewaard gebleven. De paradox dat het aantal overgeleverde exemplaren afneemt naarmate de oplagen groter zijn, is met name van toepassing op de goedkope en vergankelijke boekjes die het leeuwendeel van Vliegertjes' fonds uitmaakten. Hoe goedkoper, hoe zeldzamer. Met een slag om de arm kun je stellen dat hij een kleine duizend prentenboeken heeft uitgegeven. Talloze Nederlandse kinderen zijn opgegroeid met en gevormd door 'Vliegertjes'.

Kleurenplaatjes

Behalve door zijn werkkraft en het feit dat hij de tijd meehad -Amsterdam raakte in een stroomversnelling door de industrialisatie en een ongekeerde bevolkingsgroei- kwam het succes van Vlieger ook door opkomst van de kleuren- of chromo-litho, een vlakdruktechniek die na 1860 zo goedkoop was geworden dat ze kon worden toegepast in kinderboeken. Eerder was toepassing van kleur alleen mogelijk in de vorm van het handmatig inkleuren van afbeeldingen. Zonder de magie van het gedrukte kleurenplaatje zou de firma Vlieger nooit van de grond zijn gekomen. Voor onze tegenwoordige digitale begrippen is de meerkleurendruk in lithografie een bijzonder omslachtig procedé, want voor elke kleur en elke drukgang was een afzonderlijke bewerkte steen nodig, maar voor de negentiende eeuw was deze techniek een grafische revolutie.

Dankzij deze fabrieksmatige productie was de kostprijs van de kleurenlitho laag. Hoe groter de oplage en hoe goedkoper de uitvoering, hoe lager de prijs. Steendrukkerij Armand die na 1898 verder zou gaan onder de naam Senefelder, nam het leeuwendeel van de illustraties voor Vliegertjes' uitgaven voor haar rekening. Wat betreft kleurenlitho kon Armand/Senefelder alles namaken. De kleurenplaten werden, zoals Vlieger het in zijn advertentie trouwhartig formuleerde, bewerkt naar buitenlandse, vaak Engelse of Duitse, voorbeelden. In de laatste decennia van de negentiende eeuw ontstond er een levendige internationale handel in beeldmateriaal. Soms is de Vliegertjes' editie weinig meer dan een verkapte heruitgave van het origineel.

In 1874 gaf Vlieger twee boeken uit gebaseerd op voorgedrukte vellen met illustraties van Walter Crane van de latere Arts and Crafts beweging. De in kleur gedrukte houtgravures zijn van een verassende schoonheid, maar vergen een bewerkelijk drukprocedé. Daardoor vielen de boeken duur uit.

Grote oplagen

Vliegertjes' bedrijfsstrategie was in de eerste plaats gebaseerd op bulk: grote, goedkoop geproduceerde oplagen tegen een lage prijs, die ook de arbeider die zijn kinderen een aardigheidje wilde geven zich kon veroorloven. In 1885 stuntte hij zelfs met boekjes van één cent.

Vlieger verwierf veel titels via de zogeheten 'second-hand' handel, die in de jaren zestig van de negentiende eeuw een hoge vlucht nam. Incurante titels werden aangeboden op fondsveilingen of werden door uitgevers onderhands verkocht aan vakbroeders die de onderkant van de markt bedienden. Ook wanneer een uitgever stierf of failliet ging, werden de titels uit zijn fonds op een veiling aangeboden. Op de uitslagen van fondsveilingen in het *Nieuwsblad voor den boekhandel* figureert Vlieger regelmatig onder de kopers in het segment van de kinderboeken.

Esthetische wending

Na 1907 verschenen er ook fraaiere edities. Bijvoorbeeld een abc-boek met prachtige illustraties van Peter van Geldorp. Aan deze prentenboeken werd veel zorg besteed, het waren geen evergreens die vlug even in een nieuw jasje waren gestoken. Voor Vliegers begrippen waren ze erg duur, wel f 1,90.

Vliegers esthetische wending zou te maken kunnen hebben met de kritiek die rond de eeuwwisseling werd geuit op de stroom van goedkope en smakeloze prentenboeken waaraan de tere kinderziel werd blootgesteld. Deze kritiek kwam uit de hoek van de art nouveau kunstenaars zoals Theo van Hoytema en L.W.R Wenckebach die het 'artistieke kinderboek' propageerden. Deze kunstzinnige uitgaven betekenden niet dat hij zijn oude formule van grote oplagen en lage prijzen in de steek liet. Vlieger bediende nog steeds alle lagen van de bevolking zoals hij in 1870 had aangekondigd.

Het credo van Vlieger, ook te zien op het vliegervormige uithangbord van de winkel in de Halvemaansteeg was 'prentenboeken, grootste keuze, goedkoopste prijs'. Jan Vlieger kon trots zijn op wat hij in een kleine veertig jaar had bereikt. Hij was nog volop bezig zijn bedrijf verder te vervolmaken, toen hij op 8 januari 1908 op 63-jarige leeftijd overleed.

In de anderhalve eeuw van zijn bestaan is Vlieger een begrip geworden in Amsterdam. Tussen 1869 en 1937 ontketende Vlieger een ware stortvloed van prentenboeken en was de winkel vooral hierdoor een begrip, zeker bij de jeugdige Amsterdammers. Sinds het bedrijf is opgehouden met het uitgeven van prentenboeken is de naam synoniem geworden met kunstenaarsbenodigdheden en vooral met papier en heeft het zich ontwikkeld tot speciaalzaak. Dat tot op de dag van vandaag in een vestiging aan de Amstel, vlak bij de plek waar het ooit begon.

Bij StOK hebben we enkele uitgaven van Jan Vlieger in ons bezit. Maar het zou best nog wat uitbreiding mogen hebben. De volgende beschrijvingen en illustraties zijn van de boeken uit onze TOPcollectie. Deze boeken worden niet uitgeleend maar zijn wel bij ons ter inzage.

A is een aapje

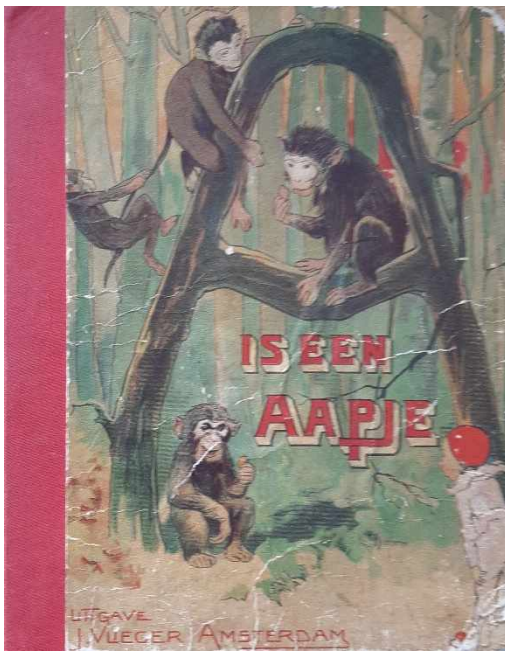

Voor jonge kinderen die nog niet kunnen lezen, vormen plaatjes de weg naar woorden. Zo verschenen er in de achttiende en negentiende eeuw een grote variatie aan geïllustreerde Abc-boeken.

De oudst bekende versie van A is een aapje dateert uit 1836 en werd uitgegeven door Hendrik Frijlink in Amsterdam. Onder de titel *Nieuw Abé boekje voor lieve kinderen*. De auteur is onbekend, maar zou mogelijk Jan Schenkman kunnen zijn.

De Leidse uitgever Dirk Noothoven van Goor nam in 1869 het kopijrecht over van Frijlink. Vier jaar later, in 1873, publiceerde hij een editie met de aangepaste titel *Het van ouds gerenommeerde A is een aapje*, verwijzend naar de toen al overbekende beginregel van het prentenalfabet.

Op zijn beurt nam Jan vlieger het kopijrecht over van Noothoven van Goor, met ook dat commerciële handigheidsje in de titel. Zijn fraai uitgevoerde oblong-uitgave uit de jaren tachtig is gedrukt door de gebroeders Braakensiek.

In 1906 publiceerde Vlieger de overtreffende trap van het prentenalfabet, ditmaal onder de verkorte titel *A is een Aapje*. Met zeer fraaie illustraties van Peter van Geldorp. Deze luxe-editie is op linnen gedrukt en er zijn tien pagina's met gelithografeerde schrijfoefeningen opgenomen. Plus een klok om de tijd te leren lezen.

Kinderen in het woud

Sprookjesboeken waren bij uitstek geschikt voor zijn 'jonge vriendjes' aldus Jan Vlieger. Door zijn goedkope uitgave en grote oplagen heeft Vlieger een bijdrage geleverd aan de verspreiding en popularisering van dit narratieve erfgoed.

Het Engelse origineel is getiteld *Babes in the wood* en gaat terug op een volksballade uit 1595. Daarin wordt bezongen hoe een boze oom twee verweerde kinderen wil laten doden, om zich meester te kunnen maken van hun erfenis. Twee engerds zullen het broertje en zusje vermoorden in een donker bos maar één van hen blijkt een goede inborst te hebben: Hij

slaat zijn kompaan dood en laat de kinderen lopen. Hun redding is van korte duur, want ze bezwijken in het bos

alsnog aan honger en dorst. Rond 1900 kwam Vlieger met een gemoderniseerde heruitgave van dit trieste volksverhaal. Waarin wel een goede afloop is te vinden. De kinderen worden op tijd gevonden, herkend en naar een lieve tante gebracht die verder voor ze zal zorgen.

Sint Nikolaas en zijn knecht

Rond 1880 verwierf Jan Vlieger de rechten op Jan Schenkman's *Sint Nikolaas en zijn knecht*.

Vliegers vele edities en herdrukken in grote oplagen hebben er wezenlijk toe bijgedragen dat Sinterklaas zoals wij dat nu vieren met intocht en zwarte piet, gestalte kreeg en op den duur neersloeg in het collectieve bewustzijn. (Illustratie)

Een mooi voorbeeld van vroegmoderne sluikreclame is de afbeelding van de Sint in de boekhandel. Op de openstaande deur van de winkel staat de naam Vlieger vermeld.

Opvallend is het bruine paard van Sinterklaas. Pas na 1900 werd het wit.

Literatuur

Het van ouds gerenommeerde – A is een Aapje – gebr. Brakensiek -J. Vlieger Amsterdam (188x) 17 x 25 cm

A is een Aapje – Met oorspronkelijke platen van P.J. van Geldorp – J. Vlieger Amsterdam (1906) 31 x 25 cm

De kinderen in het woud – Drukkerij Senefelder – J. Vlieger Amsterdam (rond 1900) 20,5 x 27,5 cm

St. Nikolaas en zijn Knecht. – J. Schenkman – J. Vlieger Amsterdam (1900) 17 x 25 cm.

Vlieger in Vogelvlucht 1869 – 2020 Sytze V.D. Veen, Dirk J Tang, Jeannette Kok - Uitgelezen boeken/ JRG 19, nr. 3. Juni 2020 - Uitgeverij de buitenkant, Amsterdam

Winkel:

Vlieger Papier, Amstel 34, 1017AB Amsterdam.

Veel informatie ook over de historie is te vinden op hun website: vliegerpapier.nl

Joyce Noordergraaf

Nieuwe aanwinsten

Twee bengels door Cora (Pseudoniem van C. van Berckel-van Beek) Met fraaie illustraties in zwart/wit van M.E.E. Uitgegeven in 1893 door E. M. Querido te Amsterdam. Serie: Lente, bibliotheek voor meisjes. 135 pagina's. Afmetingen: 13 x 20 cm. Genre: avonturen, meisjesleven, Engeland.

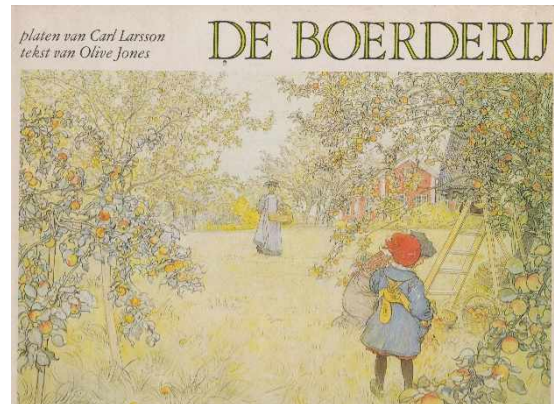
In razende vlucht door Koen Koenders, illustrator onbekend. Uitgegeven rond 1953 door Ameta p.v.b.a. te Antwerpen, België. 137 pagina's. Afmetingen: 13,5 x 21,5 cm. Genre: jongensboek, techniek, avontuur, watersnood.

Antonella en de wensman door Barbara Augustin, geïllustreerd in kleur door Gerhard Lahr, vertaald door Liesbeth Linders – Bakkeren. Uitgegeven in 1971 door Lannoo – Tiel te Utrecht. 32 pagina's. Afmetingen: 19 bij 27 cm. Genre: prentenboek, kerst, Duitsland. ISBN 90 209 0592 1

De boerderij met tekst van Olive Jones, naar aanleiding van prenten in kleurendruk door Carl Larsson. Uitgegeven in 1977 door A.W. Bruna & Zoon te Utrecht/ Antwerpen. 33 pagina's. Afmetingen: 30 x 23,5

cm, oblong. Genre: prentenboek, boerenleven, kunst, Zweden. ISBN: 90 229 4091 27.

Het avontuur van de vier wonderkippen en den bozen houthakker door B. Kok, geïllustreerd in kleur door B. Kok en R. van Loon. Uitgegeven in 1945 door A.W. Bruna & Zoon te Utrecht. Deel 4 van de serie. 23 pagina's. Afmetingen: 27 x 21 cm. Oblong. Genre: antropomorfistisch verhaal, fantasie (zie boekbespreking).

Lot van den Akker

Boekbespreking

Bij verzamelaars zijn ze nog steeds populair, de vier boeken van B. Kok (1890 – 1947) over Juffrouw Knipscheer en haar vier wonderkippen. Ze zijn geschreven door Bessel Kok- die ook het pseudoniem J. W. Bé Father had- en zijn geïllustreerd door hemzelf en Rein van Looy.

De vier wonderkippen spreken Kips, maar kunnen mensentaal goed verstaan. Juffrouw Knipscheer, hun eigenares, kan Kips verstaan. De kippen hebben een menselijke intelligentie. WEWEWWE In het verhaal over 'den bozen houthakker' gaan de vier kippen, Mie, Rie, Pie en Sofie een ochtendwandelingetje maken naar een kasteel en komen bij een huisje, waar vroeger een oud vrouwtje woonde, maar waar nu een houthakker met een zwarte baard bezig is. Hij lokt ze met wat rijstkorrels naar binnen en gooit dan de deur dicht. Als zijn afschuwelijk lelijke vrouw thuiskomt, willen ze de kippen slachten om ze op te eten. De kippen vluchten via de zolder het dak op, waar een van hen, door via de elektriciteitsdraden haar nummer te tikken, juffrouw Knipscheer belt.

Deze komt met de boer en zijn knecht om de kippen te redden. De veldwachter arresteert de houthakker en zijn vrouw. De kippen gaan in een reismandje mee terug naar huis en het verhaal eindigt ermee dat de boer, zijn vrouw en de knecht lekker blijven eten bij juffrouw Knipscheer. Het verhaal is vrij simpel, maar de plaatjes spreken zeker tot de verbeelding.

Achter in het boek staat een aankondiging van het volgende deel in de serie, nr. 5, *De vier wonderkippen en blonde Mimi*. Dit boek is echter nooit verschenen, evenmin als een hele rij titels die achterin het boek wel wordt aangekondigd.

Er worden nog beloofd: *De vier wonderkippen en de waterelfjes, -en de boze tijger, -in de luchtballon, -bij de zigeuners, - in de grote stad, -aan zee, en, -in de zilvermijn*. In alle eerste vier boeken wordt deze lijst aangekondigd. Bij latere uitgaven komt deze lijst niet meer voor. B. Kok is in 1947 overleden, het laatste boek, *Het avontuur van de vier wonderkippen en de vliegtuigmachine* kwam uit in 1946. Onder de naam J.W.Bé Father schreef hij nog de detective *Jo Sharp vindt zijn man*.

Reindert Johannes Cornelis (Rein) van Looy (1910 – 1994) illustreerde veel kinderboeken, waaronder de boeken over *Pinkeltje, Saskia en Jeroen, Tuffy, Rossy, dat krantenkind, Jimmy en Ricky, de Artapappa's* en ook maakte hij veel bandomslagen. De tekeningen zijn dadelijk herkenbaar aan hun grafische stijl en de nogal hoekige gezichten.

Ook tekende Rein van Looy ooit een strip, *Het geheim van de roestige spijker*, geschreven door Godfried Bomans, die doet denken aan de bekende Dick Bosch-serie.

Lot van den Akker

Nagekomen post

Van Thea van Hilster, betrokken bij het collectiebeheer van Het schooltje van Dik Trom ontvingen we de volgende informatie:

Onlangs was ik op zoek naar gegevens over het boek *Jan Penseel van Laren* van P. Koekoek. O.a. over illustratoren die daarin worden genoemd. Daarbij kwam ik een artikel tegen van Bram van IJperen uit 2011, jaargang 7, nummer 3, waarbij stond dat er niets bekend was over geboorte- en sterfdatum van P. Koekoek.

In mijn zoektocht naar gegevens over Charles Krienen voor een tentoonstelling van Schrijvende onderwijzers in Het Schooltje van Dik Trom in Etersheim kwam ik tegen dat P. Koekoek een pseudoniem is van Charles Krienen (1873-1925), net zoals Suze Brinkgreve een pseudoniem is van Charles Krienen. (zie o.a. Hummelo.nl en DBNL- Lexicon van de jeugdliteratuur, oktober 2003, Annemiek Hoitink)

Verder vraag ik me af of Jan Rinke (1863-1922) model heeft gestaan voor Jan Kruythof uit het boek *Jan Penseel van Laren*, zoals in dit stuk staat vermeld. Hij bezocht weliswaar Laren rond 1912, maar was toen inmiddels bijna 50 jaar.

Colofon

Stichting 't Oude Kinderboek
p/a Het Stadshuus
Markt 3
7241 AA Lochem
info@stichtingtoudekinderboek.nl
www.stichtingtoudekinderboek.nl
ISSN 1873-9474 (gedrukt)
ISSN 2211-7989 (online)
IBAN NL18 RABO 0140 7488 65

Doelstelling
Het verzamelen, bewaren, ter inzage geven, uitlenen van en informeren over in principe niet recent verschenen kinder- en jeugdliteratuur, in het bijzonder uit het Nederlandse taalgebied.

StOK is een culturele ANBI